

Designing Activities through the Utilization of Cultural Capital for the Development of Cultural Tourism: A Case Study of the Wax Castle Procession Tradition of Wat ThaKok Kae Community, TanDiao Subdistrict, LomSak District, Phetchabun Province

Phra Sawai Chomkrai

Rajabhat Maha Sarakham University

E-mail: chbms2008@gmail.com

Sippiya Chayanusasane Jundon

Rajabhat Maha Sarakham University

E-mail: zippiya@hotmail.com

Received	Reviewed	Revised	Accepted
16/01/2026	19/01/2026	19/01/2026	16/02/2026

Abstract

Background and Objectives: The study “Designing Creative Cultural Activities Based on Cultural Capital for the Development of Cultural Tourism: A Case Study of the Wax Castle Procession of Wat Tha Kok Kae Community, Tan Diao Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province” is grounded in the significance of the Wax Castle Procession as an intangible cultural heritage that reflects the identity, beliefs, and collective engagement of the local community. The tradition possesses strong potential for sustainable cultural tourism development. The objectives of the research are: (1) to examine the characteristics and processes of the Wax Castle Procession in BanThaKokKae community; (2) to study the forms of cultural capital associated with the procession; and (3) to design tourism activities based on cultural capital to enhance cultural learning experiences. The findings are expected to support culturally grounded tourism development and the long-term preservation of the local tradition.

Methodology: This qualitative research employed documentary review, local archival study, in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation of actual ritual practices in BanThaKokKae. Purposive sampling was used to select 40 key informants, including monks, local sages, community leaders, lay devotees, and youth representatives. The data were transcribed and analyzed using content analysis to

identify the cultural capital embedded in the Wax Castle Procession. The analyzed results were then synthesized to design culturally appropriate creative activities for the development of cultural tourism in the area.

Results: The research revealed that The Wax Castle Procession tradition of the BanTha KokKae community is rooted in the indigenous Isan worldview, which integrates Theravada Buddhist beliefs with ancestral spirit veneration. Its core belief structure comprises three elements: the merit-making tradition of the End of Buddhist Lent, the dedication of merit to ancestors, and local cosmological concepts. This tradition functions as a holistic cultural system that interweaves religion, social relations, artistic expression, and community identity. It is enacted through processions, traditional dances, and folk music, all of which serve as symbolic ritual performances. The study identifies four key categories of cultural capital: intellectual capital, cultural and ritual capital, social capital and community participation, and environmental capital. These encompass artisanal knowledge, the transmission of belief systems, intergenerational solidarity, and the spatial context that supports ritual practices. Drawing on these cultural assets, three groups of cultural tourism activities were designed: (1) learning-oriented activities such as workshops and demonstrations of wax castle construction, (2) experiential activities such as participation in processions and rituals, and (3) tourism-enhancement activities such as exhibitions and community-based cultural routes. Collectively, these activities enrich visitor experiences and support the sustainable continuation of the community's cultural identity.

Conclusion: This study reveals that the *Prasat Phueng* procession is a cultural system that interlinks belief, artistry, social relationships, local wisdom, and the environment. Designing cultural tourism activities grounded in these cultural assets can enhance community pride, support the transmission of traditional knowledge, and foster sustainable tourism development

Keywords: Wax Castle Procession; Cultural Capital; Cultural Tourism Activities

การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระใสว ชมไกร

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

อีเมล: chbms2008@gmail.com

ลิปปิย ขยานุสาสนี จันทร์ดอน

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

อีเมล: zippiya@Hotmail.com

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” มีพื้นฐานจากความสำคัญของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในฐานะมรดกภูมิปัญญาที่สะท้อนอัตลักษณ์ ความเชื่อ และความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งมีศักยภาพต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยิ่ง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาลักษณะและกระบวนการจัดประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก (2) ศึกษาทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง และ (3) ออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานเพื่อยกระดับประสบการณ์การเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม ผลการศึกษาคาดว่าจะช่วยสร้างแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและสนับสนุนการอนุรักษ์ประเพณีของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืนระเบียบ

วิธีการวิจัย: การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากการศึกษาวรรณกรรมและเอกสารท้องถิ่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์พิธีกรรมจริงในชุมชนบ้านท่ากกแก กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยพระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน อุบาสก-อุบาสิกา และเยาวชน รวม 40 คน ข้อมูลที่ได้ถูกถอดความและวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อระบุทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จากนั้นนำผลวิเคราะห์มาสังเคราะห์และออกแบบกิจกรรมประเพณีสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชน เพื่อใช้พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่

ผลการวิจัย: พบว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีรากฐานจากโลกทัศน์อีสานดั้งเดิมที่ผสมผสานพุทธศาสนาเถรวาทกับคติผีบรรพบุรุษ โดยยึดโครงสร้างความเชื่อหลักสามด้าน ได้แก่ คติบุญ ออกพรรษา การอุทิศกุศลแก่บรรพบุรุษ และจักรวาลวิทยาท้องถิ่น ประเพณีนี้ทำหน้าที่เป็นระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวมที่หล่อหลอมศาสนา สังคม ศิลปกรรม และอัตลักษณ์ชุมชน ผ่านขบวนแห่ ฟ้อนรำ และดนตรีพื้นบ้านซึ่งทำหน้าที่เป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ การศึกษาพหุวัฒนธรรมสำคัญ 4 ด้าน

ได้แก่ ทุนภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรมและประเพณี ทุนสังคมและการมีส่วนร่วม และทุนสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมตั้งแต่ความรู้เชิงช่าง การสืบทอดคติความเชื่อ ความร่วมแรงร่วมใจระหว่างรุ่น ไปจนถึงบริบทพื้นที่ที่เอื้อต่อการประกอบพิธีกรรม บนฐานทุนเหล่านี้ ได้ออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามกลุ่ม ได้แก่ (1) กิจกรรมเชิงการเรียนรู้ เช่น เวิร์กช็อปและการสาธิตทำปราสาทผึ้ง (2) กิจกรรมเชิงประสบการณ์ เช่น การร่วมขบวนแห่และพิธีกรรม และ (3) กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น นิทรรศการและเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งล้วนช่วยยกระดับประสบการณ์ผู้มาเยือนและสนับสนุนการสืบสานอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุปผล: การศึกษาครั้งนี้ทำให้เห็นว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นระบอบวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความเชื่อ ศิลปกรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ด้วยกัน การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยึดทุนวัฒนธรรมเป็นฐาน จะช่วยเสริมความภาคภูมิใจชุมชน ส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญา และพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง; ทุนวัฒนธรรม; กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วโลกภายใต้กระแสเศรษฐกิจวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ และเป็นช่องทางในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นผ่านการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ ทุนวัฒนธรรมดังกล่าวครอบคลุมทั้งทรัพยากรที่จับต้องได้ เช่น สถาปัตยกรรม พิธีกรรม วัตถุศิลป์ และทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเชื่อ ภูมิปัญญา แนวปฏิบัติ และความทรงจำร่วม ซึ่งล้วนสะท้อนตัวตนและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชน (UNESCO, 2003) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หากแต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของท้องถิ่น

ในประเทศไทย ภาครัฐให้ความสำคัญกับการใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนาผ่านนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะเจ้าของวัฒนธรรม (Community-based Cultural Tourism) เพื่อเสริมความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก ลดความเหลื่อมล้ำ และผลักดันวัฒนธรรมให้เป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ที่สร้างคุณค่าได้ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูง ทั้งจากทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวในอดีตมักมุ่งเน้นด้านธรรมชาติเป็นหลัก ขณะที่ทุนวัฒนธรรมเชิงลึก—ได้แก่ ความเชื่อ วิถีชีวิตท้องถิ่น งานช่างฝีมือ และเรื่องเล่าทาง

ประวัติศาสตร์—ยังไม่ได้รับการนำมาต่อยอดเป็นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างเต็มรูปแบบ ส่งผลให้เกิดช่องว่างในการสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างประสบการณ์ที่มีความหมายต่อผู้มาเยือน

บริบทของอำเภอหล่มสักและตำบลตาลเดี่ยวมีความโดดเด่นด้วย “ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง” อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความเชื่อพื้นบ้าน งานช่างศิลป์ และความร่วมมือของชุมชน ประเพณีนี้สะท้อนคุณค่าหลายมิติ ทั้งด้านศิลปกรรม (Nakagawa, 2014) จิตวิญญาณและศาสนา (Tambiah, 1970) ทุนทางสังคม (Putnam, 2000) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Hall, 1999) และการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น (Lave & Wenger, 1991) ทว่า ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ และโครงสร้างประชากร เช่น การย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาว การลดจำนวนของช่างฝีมือ และการเปลี่ยนบทบาทของชุมชนในบริบทสมัยใหม่ ทำให้ประเพณีนี้เผชิญความเสี่ยงต่อการลดทอนความหมายและความต่อเนื่องของภูมิปัญญา

แม้ชุมชนบ้านท่ากกแกจะยังคงสืบสานประเพณีแห่ปราสาทผึ้งอย่างเข้มแข็ง แต่ศักยภาพในการพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ยังไม่ถูกใช้ประโยชน์อย่างเพียงพอ การขาดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น เวิร์กช็อปการทำปราสาทผึ้ง การสาธิตงานช่าง การตีความเรื่องเล่าทางวัฒนธรรม หรือกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ทำให้เกิด “ช่องว่างด้านการสื่อความหมายวัฒนธรรม” (Cultural Transmission Gap) ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลายมิตินอกเหนือจากด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ 1.การถดถอยของกระบวนการถ่ายทอดทักษะดั้งเดิม เนื่องจากขาดพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง 2.การลดทอนคุณค่าทางสัญลักษณ์ของประเพณี เมื่อผู้มาเยือนเข้าถึงเรื่องเล่า ความศรัทธา และบริบทของพิธีกรรม 3.การอ่อนตัวของทุนทางสังคม เพราะบทบาทของเยาวชนและเครือข่ายภายในชุมชนลดลงเมื่อประเพณีถูกกดทับด้วยรูปแบบที่เน้นการชมมากกว่าการมีส่วนร่วม 4.ความเสี่ยงของการทำให้ประเพณีกลายเป็นเพียง “ภาพจำผิวเผิน” ซึ่งในระยะยาวอาจทำให้ความหมายดั้งเดิมเสื่อมถอยและฟื้นฟูได้ยาก

จากช่องว่างดังกล่าว งานวิจัยนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอย่างรอบด้าน และนำข้อมูลมาพัฒนาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ซึ่งให้ความสำคัญกับประสบการณ์และความหมาย (Pine & Gilmore, 2019) ควบคู่กับการเสริมสร้างความภาคภูมิใจในทุนวัฒนธรรมของชุมชน (Bourdieu, 1986) และส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่เท่าเทียมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา (Amstein, 1969) อันนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาทุนทางวัฒนธรรมประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก
3. เพื่อออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำถามวิจัย

1. ประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีประวัติความเป็นมา ความหมาย กระบวนการจัดพิธี และบริบททางสังคม-วัฒนธรรมอย่างไร?
2. ทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีคุณค่า ความสำคัญ และบทบาทต่อชุมชนในด้านศิลปกรรม ศาสนา สังคม อัตลักษณ์ และการถ่ายทอด วัฒนธรรมอย่างไร?
3. ทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่งปราสาทผึ้งสามารถนำมาออกแบบและพัฒนาเป็น กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบใด ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนและตอบสนองความต้องการของ นักท่องเที่ยวยุคปัจจุบัน?

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหาเน้นศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง การจัดการ กิจกรรมและบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม โดยดำเนินการในพื้นที่ชุมชนบ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้มีส่วนร่วมในประเพณี ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และเยาวชน ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการสืบสานและสะท้อนมุมมองเกี่ยวกับประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง ของชุมชน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวนทั้งสิ้น 40 รูป/คน แบ่งเป็นพระสงฆ์ 10 รูป ซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับ พิธีกรรมและขั้นตอนของประเพณี ปราชญ์ชาวบ้าน 5 ท่านที่มีภูมิปัญญาลึกซึ้ง ผู้นำชุมชน 5 ท่าน ผู้ทำ หน้าที่ขับเคลื่อนกิจกรรมและประสานงาน อุบาสก-อุบาสิกา 10 ท่านที่มีส่วนร่วมในการประกอบ พิธีกรรม และกลุ่มเยาวชน 10 คนในฐานะผู้เรียนรู้และผู้สืบทอดวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังมีการคัดเลือก

ตัวแทนจากกลุ่มชาวบ้านจำนวน 6-8 คน เพื่อจัดสนทนากลุ่ม (FGD) สำหรับให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมทั้งหมดใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลประกอบด้วยการวิจัยเอกสารเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรม การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับความหมาย คุณค่า กระบวนการจัดประเพณี และศักยภาพด้านท่องเที่ยว การสนทนากลุ่มขนาด 6-8 คน เพื่อสะท้อนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา รวมถึงการสังเกตการณ์จริงในงานประเพณีโดยใช้ Checklist และบันทึกภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงกระบวนการและพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

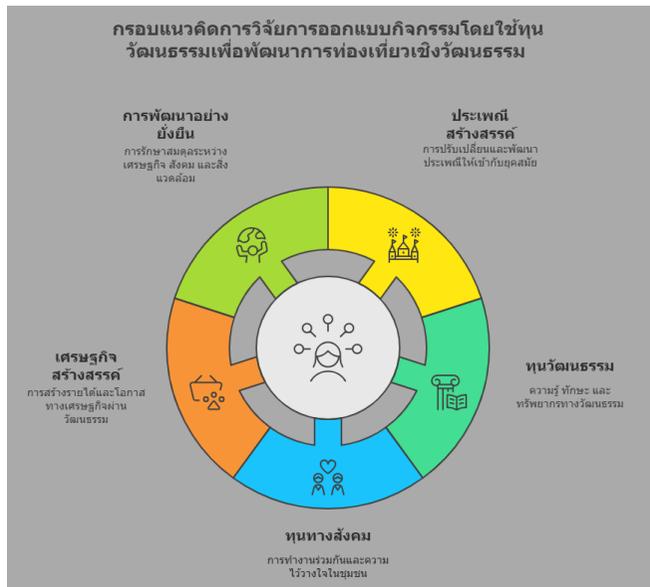
ขั้นตอนการดำเนินงานเริ่มจากการเตรียมข้อมูลเบื้องต้นและจัดทำเครื่องมือวิจัย จากนั้นจึงศึกษาข้อมูลเอกสารเพื่อตีความองค์ประกอบของทุนวัฒนธรรม ต่อด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับพระสงฆ์และชาวบ้าน รวมทั้งการสังเกตการณ์พิธีกรรมจริงในพื้นที่ เมื่อรวบรวมข้อมูลครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการถอดเทป วิเคราะห์เชิงเนื้อหา และจัดหมวดหมู่ข้อมูลเพื่อนำไปสังเคราะห์เป็นข้อเสนอในการออกแบบกิจกรรมประเพณีสร้างสรรค์ สุดท้ายจึงจัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ผลการวิจัยมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบโดยผู้เข้าร่วม (Member Check) การตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง (Triangulation) และการเก็บบันทึกกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ (Audit Trail) ควบคู่กับการยืนยันข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและการสังเกตการณ์ซ้ำ เพื่อให้ข้อสรุปที่ได้สะท้อนความเป็นจริงของปรากฏการณ์และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีความน่าเชื่อถือ

กรอบการวิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยนี้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน กระบวนการพัฒนาและออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยว และผลที่เกิดขึ้นต่อชุมชน โดยใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญในการวิเคราะห์ ตีความ และกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการวิเคราะห์เอกสารท้องถิ่น การสำรวจข้อมูลประวัติหมู่บ้าน หนังสือคำสอนของวัด การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้รู้หลายช่วงวัย และการสังเกตการณ์พิธีกรรมจริงในพื้นที่ พบว่าประเพณีแห่งปราสาทผึ้งมิได้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงศาสนา แต่เป็นระบบวัฒนธรรมที่สะท้อนโลกทัศน์อีสาน ความเชื่อทางพุทธศาสนาเถรวาท และวิถีชีวิตของชุมชนที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกทำให้เห็นทุนวัฒนธรรมหลายด้านที่ทำงานเกื้อหนุนกันอย่างเป็นองค์รวม และสามารถนำมาใช้เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้เป็น 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ศึกษาประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแก

ผลการศึกษาจากเอกสารท้องถิ่น ประวัติหมู่บ้าน หนังสือคำสอนของวัดท่ากกแก รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหลายช่วงวัยพบว่าประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากกแกมีรากฐานมาจากโลกทัศน์แบบอีสานดั้งเดิมซึ่งผสมผสานคติพุทธศาสนาเถรวาทเข้ากับความเชื่อพื้นบ้านเรื่องผีบรรพบุรุษอย่างแนบแน่น โดยโครงสร้างความเชื่อดังกล่าวประกอบด้วย 3 มิติสำคัญ ได้แก่ คตินุญออกพรรษา ความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ และคติจักรวาลวิทยาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงโลกมนุษย์กับโลกศักดิ์สิทธิ์

1. ประวัติและรากฐานทางความเชื่อของประเพณี

ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีรากเหง้ามาจากคติทำบุญในวันออกพรรษา ซึ่งเป็น “บุญใหญ่ประจำปี” ของชาวอีสาน โดยมีความเชื่อว่าการสร้างปราสาทผึ้งเป็นการอุทิศบุญกุศลแก่บรรพบุรุษและเป็นสื่อกลางเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีชีวิตกับผู้ล่วงลับ นอกจากนี้ยังสะท้อนคิดว่าผึ้งเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ ความอุดมสมบูรณ์ และแสงแห่งบุญตามความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ปรากฏในงานบุญอีสานต่าง ๆ

2. ความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรม

จากข้อมูลเชิงมานุษยวัฒนธรรม ประเพณีนี้ทำหน้าที่เป็นระบบความหมายทางวัฒนธรรม ซึ่งหล่อหลอมความสัมพันธ์ภายในชุมชนในหลายมิติ เช่น มิติศาสนา มิติสังคม มิติศิลปะ และมีอัตลักษณ์ประเพณีเป็นพื้นที่ในการต่อยอดย้าครุฑา ชัดเภาลจิดใจ และสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่แสดงออกของความเชื่อ ความรู้ และความทรงจำร่วมของคนในท้องถิ่น

3. กระบวนการจัดพิธีและองค์ประกอบทางศิลปกรรม

พิธีแห่ปราสาทผึ้งประกอบด้วยงานช่างหลายแขนง คนในชุมชนร่วมกันเตรียมงานตั้งแต่การตั้งผึ้ง การขึ้นโครงปราสาท ไปจนถึงการประดับลวดลายต่าง ๆ ที่กษะสำคัญ เช่น “เทคนิคการตั้งผึ้ง” รวมถึงการขึ้นโครงปราสาทแบบพื้นบ้าน ถูกมองว่าเป็นภูมิปัญญาที่ต้องอาศัยความชำนาญสูงและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ประเพณีมีลักษณะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่มีคุณค่าสูงมากในสังคมท้องถิ่น

4. บทบาทของขบวนประเพณี

ขบวนปราสาทผึ้ง ขบวนพ้อนรำ และขบวนดนตรีพื้นบ้าน เช่น โปงลางและแคน ล้วนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความงดงามทางศิลปกรรมพื้นบ้าน ความสามัคคี และความศรัทธาต่อพุทธศาสนา ขบวนทั้งหมดจึงไม่ใช่เพียงการแสดง แต่เป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่เต็มไปด้วยโลกทัศน์และความหมายเชิงวัฒนธรรม

5. ประเพณีในฐานะระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวม

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดสรุปได้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในชุมชนบ้านท่ากกแกเป็น “ระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวม” ซึ่งบูรณาการความเชื่อ ศิลปกรรม พิธีกรรม โครงสร้างสังคม เศรษฐกิจท้องถิ่น และความทรงจำร่วมของผู้คนเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน ทำให้พิธีกรรมนี้ไม่เพียงสะท้อนความศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่ยังเป็นพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์ และความมั่นคงของสังคมท้องถิ่นอีกด้วย

2. การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมประเพณีแห่งปราสาทผึ้ง

ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางวัฒนธรรมของประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกแบ่งได้เป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่ ทุนด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณี สังคมและการมีส่วนร่วม และสิ่งแวดล้อมกับพื้นที่ชุมชน ซึ่งล้วนเกี่ยวพันกันในการดำรงประเพณีให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

1) ทุนด้านภูมิปัญญาทุนประเภทนี้เป็นแกนกลางของประเพณี โดยประกอบด้วยองค์ความรู้เชิงปฏิบัติที่เกิดจากประสบการณ์สะสมของชุมชน ทั้งการคัดเลือกผึ้งธรรมชาติ เทคนิคการรีด ม้วน และประดับลวดลาย ตลอดจนการออกแบบโครงสร้างปราสาทที่คำนึงถึงความมั่นคงและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ความรู้เหล่านี้ถ่ายทอดผ่านการทำงานร่วมกันข้ามรุ่น ทำให้ภูมิปัญญายังคงอยู่ในฐานะ “ทุนที่มีชีวิต” ที่หล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชน

2) ทุนด้านวัฒนธรรมและประเพณีปราสาทผึ้ง ทำหน้าที่เป็น “ศิลปพิธีกรรม” ที่เชื่อมความเชื่อพุทธ-พื้นบ้านกับโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ เช่น ลวดลาย สีผึ้ง และรูปทรงปราสาทซึ่งสะท้อนคติจักรวาลวิทยาท้องถิ่น ขบวนแห่ยังผสมผสานการพ้อนรำ ดนตรีพื้นบ้าน และกิจกรรมศาสนา ทำให้ประเพณีเป็นมรดกวัฒนธรรมมีชีวิตที่ปรับตัวเข้ากับสังคมร่วมสมัย แต่ยังคงรักษาแก่นความหมายเดิมไว้

3) ทุนด้านสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ประเพณีแห่งปราสาทผึ้งเป็นศูนย์กลางที่เชื่อมคนทุกวัยให้ร่วมมือกันตั้งแต่การเตรียมงานจนถึงพิธีกรรม ช่วยสร้างความสามัคคีและการเรียนรู้ระหว่างรุ่นขณะเดียวกัน เยาวชนยังมีบทบาทในการเผยแพร่เรื่องราวผ่านสื่อดิจิทัล ทำให้ประเพณีขยายวงกว้างและมีพลวัตมากขึ้น ส่งผลให้เกิดเครือข่ายสังคมที่เข้มแข็งทั้งในและนอกชุมชน

4) ทุนด้านสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ผึ้งและไม้ไผ่ รวมถึงวัด ลานชุมชน และเส้นทางขบวนแห่ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หล่อหลอมพิธีกรรมและความทรงจำร่วม ระบบนิเวศและสภาพพื้นที่สนับสนุนทั้งการจัดงานและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ทำให้ประเพณียึดโยงกับวิถีชีวิต ความเชื่อ และสภาพแวดล้อมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

3. การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

งานวิจัยนี้นำผลการวิเคราะห์ทุนวัฒนธรรม 4 ประเภทมาใช้เป็นฐานในการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ชุมชนบ้านท่ากกแก โดยมุ่งดึงจุดแข็งของชุมชนให้กลายเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมาย มีส่วนร่วม และสร้างคุณค่าร่วมระหว่างชุมชนกับผู้มาเยือน กิจกรรมที่พัฒนาขึ้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภทหลักดังนี้

1) กิจกรรมเชิงการเรียนรู้

กิจกรรมเชิงการเรียนรู้ที่ออกแบบขึ้นจากฐานทุนวัฒนธรรมของชุมชนวัดท่ากกแก มีเป้าหมายสำคัญในการสร้างความเข้าใจเชิงลึกแก่ผู้มาเยือน โดยมุ่งให้การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ก้าว

ข้ามการรับชมเพียงผิวเผิน ไปสู่การทำทำความเข้าใจรากเหง้า ความหมาย และโลกทัศน์ของชุมชนในมิติทางวัฒนธรรม ศาสนา และสังคม กิจกรรมในกลุ่มนี้จึงเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน ผ่านกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงประสบการณ์ที่มีชีวิต

กิจกรรมรูปแบบแรก คือ เวิร์กช็อปการทำผืนผ้าบ้าน ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติจริงภายใต้การแนะนำของช่างฝีมือในชุมชน ผู้มาเยือนจะได้เรียนรู้ตั้งแต่การทำความเข้าใจวัสดุที่ใช้ในการทำผืน การเลือกผืนธรรมชาติที่เหมาะสมตามฤดูกาล ไปจนถึงเทคนิคการรีด การม้วน และการขึ้นรูปผืนให้เกิดลวดลายต่าง ๆ กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวไม่ได้มุ่งเน้นเพียงทักษะเชิงช่าง หากแต่ยังเชื่อมโยงกับการอธิบายความหมายเชิงสัญลักษณ์ของลวดลาย สี และรูปทรงที่ปรากฏในงานผืน ซึ่งสะท้อนคติความเชื่อเรื่องบุญกุศล ความบริสุทธิ์ และความศักดิ์สิทธิ์ การเล่าเรื่องจากช่างฝีมือซึ่งถ่ายทอดทั้งประสบการณ์ชีวิต ความศรัทธา และความผูกพันกับประเพณี ช่วยให้ผู้มาเยือนตระหนักว่างานผืนมิใช่เพียงงานหัตถศิลป์ หากแต่เป็น “ศิลปะแห่งศรัทธา” ที่หลอมรวมทักษะ ความเชื่อ และจิตวิญญาณของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน

กิจกรรมรูปแบบที่สอง คือ การสาธิตการประดิษฐ์ปราสาทผืน ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่การเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปกรรมเชิงพิธีกรรมอย่างเป็นระบบ ผู้มาเยือนได้รับชมและซักถามเกี่ยวกับกระบวนการสร้างปราสาทผืน ตั้งแต่การขึ้นโครงสร้างพื้นฐานแบบช่างพื้นบ้าน การคำนวณความสมดุลและความมั่นคงของโครงสร้าง ไปจนถึงการจัดวางลวดลายผืนให้สอดคล้องกับคติทางศาสนาและหลักสุนทรียศาสตร์ของท้องถิ่น การสาธิตดังกล่าวช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจว่าการสร้างปราสาทผืนเป็นผลลัพธ์ของการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนหลายกลุ่ม ทั้งช่างฝีมือ ผู้นำชุมชน และผู้ร่วมแรงร่วมใจในพิธีกรรม อันสะท้อนคุณค่าของความสามัคคี การแบ่งปันบทบาท และการทำงานเป็นหมู่คณะซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของวัฒนธรรมชุมชน

กิจกรรมรูปแบบที่สาม คือ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยผู้สูงอายุและปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และความทรงจำร่วมของชุมชนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ ผู้มาเยือนจะได้รับฟังเรื่องราวเกี่ยวกับที่มาของประเพณีแห่งปราสาทผืน ความเชื่อเรื่องบุญและการอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและสังคัม รวมถึงเรื่องเล่าและประสบการณ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนในชุมชน การถ่ายทอดในลักษณะดังกล่าวช่วยให้ผู้มาเยือนมองเห็นประเพณีแห่งปราสาทผืนในฐานะโครงสร้างทางสังคมและจิตวิญญาณ มิใช่เพียงกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่แยกขาดจากชีวิตประจำวัน

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมเชิงการเรียนรู้ที่ออกแบบขึ้นนี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการแปลงทุนวัฒนธรรมของชุมชนให้กลายเป็นประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีความหมาย ช่วยสร้างความเข้าใจเชิงลึก ความเคารพในคุณค่าทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้มาเยือนกับชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2) กิจกรรมเชิงประสบการณ์

กิจกรรมเชิงประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมจริงของผู้มาเยือน (participatory tourism) โดยให้ผู้เข้าร่วมมีได้อยู่ในฐานะผู้สังเกตการณ์เพียงฝ่ายเดียว หากแต่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางวัฒนธรรมและพิธีกรรมของชุมชนวัดท่ากอกแก กิจกรรมในกลุ่มนี้ ออกแบบขึ้นเพื่อสร้างประสบการณ์ตรงที่เชื่อมโยงทั้งมิติทางร่างกาย อารมณ์ ความรู้สึก และจิตวิญญาณ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเชิงลึกและความผูกพันระหว่างผู้มาเยือนกับชุมชน

กิจกรรมสำคัญประการแรก คือ การเข้าร่วมขบวนแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมเดินขบวน แยกปราสาทผึ้ง และแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายพื้นบ้านภายใต้การดูแลและคำแนะนำของคนในชุมชน ผู้มาเยือนได้สัมผัสบรรยากาศของพิธีกรรมผ่านการเคลื่อนไหวของร่างกาย จังหวะดนตรีพื้นบ้าน เสียงแคนและโปงลาง รวมถึงจังหวะการเดินขบวนที่สอดคล้องกับพิธีกรรมทางศาสนา ประสบการณ์ดังกล่าวช่วยให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจความหมายของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งในมิติที่ลึกซึ้งกว่าการรับชม โดยเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงที่ผสานความรู้สึกศรัทธา ความร่วมแรงร่วมใจ และความภาคภูมิใจในพิธีกรรมร่วมกัน

กิจกรรมประการที่สอง คือ การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาในบริบทของวัด เช่น พิธีถวายผึ้ง พิธีเวียนเทียน และกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ ที่จัดขึ้นควบคู่กับประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง การมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจบทบาทของวัดในฐานะแกนกลางทางจิตวิญญาณและสังคมของชุมชนวัดท่ากอกแก วัดมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา หากแต่เป็นพื้นที่รวมศูนย์ของความเชื่อ ความศรัทธา และการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน การเข้าร่วมพิธีกรรมภายใต้บริบทดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อระบบคุณค่าและโลกทัศน์ของชุมชนในเชิงลึก

กิจกรรมประการที่สาม คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ผู้มาเยือนได้เข้าถึงวิถีชีวิตของชุมชนในมิติชีวิตประจำวัน เช่น การร่วมเล่นดนตรีและพ้อนรำพื้นบ้าน การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มสตรี กิจกรรมเหล่านี้ช่วยสร้างการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างเป็นธรรมชาติ ลดช่องว่างระหว่าง “เจ้าบ้าน” และ “ผู้มาเยือน” และเอื้อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงมนุษย์สัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

โดยสรุป กิจกรรมเชิงประสบการณ์ดังกล่าวช่วยให้การเรียนรู้ของผู้มาเยือนเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านทักษะ การรับรู้ความหมาย ความรู้สึกร่วม และมิติทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีคุณภาพ กิจกรรมในกลุ่มนี้จึงมิใช่เพียงการสร้างประสบการณ์ประทับใจเชิงประสบการณ์ หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความเข้าใจ ความผูกพัน และความเคารพต่อวัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

3) กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างภาพลักษณ์ เพิ่มการรับรู้ และสนับสนุนความยั่งยืนของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแกในระยะยาว กิจกรรมในกลุ่มนี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน เข้ากับกลไกการสื่อสารและการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อให้ประเพณีสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้มาเยือนได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่ลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม

กิจกรรมสำคัญประการแรก คือ การจัดนิทรรศการประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งออกแบบให้เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยนำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น ภาพถ่าย วิดีโอ บันทึกลายเสียง ผลงานศิลปกรรมจากผึ้ง และวัตถุประกอบพิธีกรรม ควบคู่กับเรื่องเล่าของคนในชุมชน นิทรรศการดังกล่าวมิได้มุ่งเพียงการจัดแสดงเชิงสุนทรีย์ หากแต่เน้นการถ่ายทอดความหมาย ความเชื่อ และคุณค่าของประเพณีในมิติทางสังคมและจิตวิญญาณ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้ซักถาม มีปฏิสัมพันธ์ และแลกเปลี่ยนมุมมองกับผู้จัดแสดงซึ่งเป็นคนในชุมชนโดยตรง อันช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความเคารพต่อมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น

กิจกรรมประการที่สอง คือ การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงชุมชน ซึ่งออกแบบให้ครอบคลุมพื้นที่สำคัญที่สะท้อนบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนวัดท่ากกแก เส้นทางดังกล่าวประกอบด้วยเส้นทางวัดและพื้นที่พิธีกรรม เส้นทางบ้านช่างฝีมือและบ้านปราชญ์ชาวบ้าน รวมถึงเส้นทางภูมิทัศน์ธรรมชาติและพื้นที่การใช้ทรัพยากรของชุมชน การจัดเส้นทางในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้ชุมชนอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติศาสนา ศิลปกรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังช่วยกระจายรายได้ และโอกาสทางเศรษฐกิจไปยังครัวเรือนต่าง ๆ อย่างทั่วถึง สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน

กิจกรรมประการที่สาม คือ การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์และสื่อชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสื่อสารทุนวัฒนธรรมของประเพณีแห่ปราสาทผึ้งไปสู่สาธารณชนในวงกว้าง การใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก เว็บไซต์ชุมชน และสื่อวิดีโอ ช่วยถ่ายทอดเรื่องราวของประเพณีในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและเหมาะสมกับบริบทสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกัน การใช้สื่อชุมชนและสื่อท้องถิ่น เช่น เสียงตามสาย ป้ายประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมสื่อสารภายในหมู่บ้าน ช่วยสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การสื่อสารในลักษณะดังกล่าวเน้นการนำเสนอประเพณีอย่างเคารพต่อคุณค่าดั้งเดิม หลีกเลี่ยงการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าเชิงพาณิชย์มากเกินไป

โดยสรุป กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนให้ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมในกลุ่มนี้ช่วยสร้างการรับรู้เชิงคุณค่า เสริมสร้างภาพลักษณ์เชิงบวก และเชื่อมโยงชุมชนกับผู้มาเยือนบนพื้นฐาน

ของความเข้าใจและความเคารพซึ่งกันและกัน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การออกแบบกิจกรรมโดยใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของชุมชนวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ประเพณีดังกล่าวมิใช่เพียงกิจกรรมทางศาสนาที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว หากแต่เป็นระบบวัฒนธรรมที่มีรากฐานลึกซึ้งในโลกทัศน์ของชุมชน และทำหน้าที่หล่อหลอมความสัมพันธ์ทางศาสนา สังคม และอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็น มิติใหม่ที่ยังไม่ปรากฏเด่นชัดในงานของนิภา พิลาเกิด (2559) หรือผู้ศึกษาอื่นในพื้นที่นี้ โดยเฉพาะการนำทุนวัฒนธรรมมาใช้เพื่อ “ออกแบบกิจกรรมเชิงประสบการณ์” สำหรับนักท่องเที่ยวยุคใหม่ อันเป็นช่องว่างความรู้ที่ยังไม่มีงานใดศึกษามาก่อนอย่างเป็นระบบ

1. รากฐานความเชื่อและโลกทัศน์ทางศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งมีรากฐานจากโลกทัศน์แบบอีสานดั้งเดิมที่ผสมผสานคติพุทธศาสนาเถรวาทเข้ากับความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษและจักรวาลวิทยาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ (2532) ที่อธิบายว่าความเชื่อระดับชาวบ้านมักผสมผสานศาสนากับความเชื่อพื้นบ้านอย่างแนบแน่น การทำปราสาทผึ้งเพื่ออุทิศบุญจึงสะท้อนรูปแบบของ “พุทธศาสนาพื้นบ้าน” ที่เชื่อมโลกของผู้มีชีวิตกับผู้ล่วงลับ ซึ่งสอดคล้องกับงานของพระครูโกสโลภพรเวช (2556)

2. ประเพณีในฐานะระบบความหมายและอัตลักษณ์ชุมชน

ผลการวิจัยชี้ว่า ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งทำหน้าที่เป็น “ระบบความหมายทางวัฒนธรรม” ที่ครอบคลุมมิติศาสนา สังคม ศิลปะ และอัตลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานของพระครูปลัดทิน สุนทรโร (2560) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้พบ ข้อค้นพบใหม่ ที่ลุ่มลึกขึ้น คือ การที่ประเพณีทำหน้าที่เป็น “พื้นที่สื่อคุณค่าและความทรงจำร่วม” ที่สามารถนำไปออกแบบให้เป็น “ประสบการณ์การเรียนรู้” สำหรับผู้มาเยือนได้ ไม่เพียงเป็นพื้นที่ของชุมชนเท่านั้น แต่ยังสามารถเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมสมัยของนักท่องเที่ยวได้ด้วย ซึ่งงานก่อนหน้าไม่ได้มองมิติประสบการณ์เช่นนี้

3. ภูมิปัญญาและศิลปกรรมในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิต

ผลการศึกษาด้านกระบวนการจัดพิธีและองค์ประกอบศิลปกรรมพบว่า ทักษะการทำปราสาทผึ้งเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติจริงและต้องอาศัยความชำนาญ ซึ่งสอดคล้องกับงานของนิภา พิลาเกิด (2559) อย่างไรก็ดี แต่ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่ว่า งานวิจัยฉบับนี้ มิได้หยุดอยู่ที่การสืบทอดภูมิปัญญา หากแต่ต่อยอดไปสู่การวิเคราะห์ว่าองค์ความรู้ที่สามารถ “ออกแบบเป็นกิจกรรมสาธิต-ทำ

จริง” เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในฐานะ “ผู้ร่วมสร้างคุณค่า” (co-creators) ได้อย่างไร ซึ่งเป็นประเด็นใหม่ที่ยังไม่เคยศึกษามาก่อน

4. ขบวนการ ประเพณี และ พิธีกรรม ใน ฐานะ การ สื่อ สาร เชิง สัญ ลัก ษณ์ การวิเคราะห์ขบวนการแห่งดนตรี และการแสดงพื้นบ้านพบว่า เป็นพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดโลกทัศน์และความสามัคคีของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานของพระครูใบฎีกาอาทิตย์ อัครธมโม (2560) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้พบว่าองค์ประกอบเชิงสัญลักษณ์เหล่านี้ สามารถนำมาพัฒนาเป็น “ประสบการณ์เชิงตีความ” (interpretive experience) เช่น การชมพิธีพร้อมคำบรรยายเชิงลึก การจัดเส้นทางเรียนรู้พิธีกรรม ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ที่ยังไม่พบในงานเดิม

5. ระบบ ทุน วัฒนธรรม และการ พัฒนา การ ท่อง เที ยว เชิง วัฒนธรรม ผลการศึกษาทุนวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ทุนภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรมและประเพณี ทุนสังคม และทุนสิ่งแวดล้อม สะท้อนให้เห็นว่าประเพณีแห่งปราสาทผึ้งเป็นระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวมที่สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ แตกต่างจากงานของ นิภา พิลาเกิด (2559) ตรงที่มีได้มองทุนวัฒนธรรมเฉพาะในฐานะสิ่งที่ต้องอนุรักษ์เท่านั้น แต่เสนอการใช้ทุนเหล่านี้เพื่อ “ออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์” เช่น กิจกรรมเชิงเรียนรู้ การทดลองประดิษฐ์ผึ้ง และกิจกรรมตีความคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นข้อค้นพบใหม่ที่ขยายขอบเขตองค์ความรู้จากการอนุรักษ์สู่การสร้างสรรค้อย่างยั่งยืน

การอภิปราย

โดยสรุปผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านคติความเชื่อ พิธีกรรม และบทบาทของประเพณีในสังคมไทย โดยยืนยันว่า ประเพณีแห่งปราสาทผึ้งของชุมชนบ้านท่ากนกเป็นระบบวัฒนธรรมที่มีพลัง มีชีวิต และสามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้ หากการพัฒนานั้นตั้งอยู่บนความเข้าใจเชิงลึกในโลกทัศน์ ความเชื่อ และทุนวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรมของชุมชนวัดท่ากนก ซึ่งประกอบด้วยทุนภูมิปัญญา ทุนวัฒนธรรมและประเพณี ทุนสังคม และทุนสิ่งแวดล้อม อาจเสนอแนะแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ในสามระดับ ดังนี้

1. ระดับเชิงนโยบาย

ในระดับนโยบาย หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบูรณาการประเพณีแห่งปราสาทผึ้งไว้ในแผนพัฒนาด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวของพื้นที่ พร้อมทั้งใช้ผลการวิจัยเป็นข้อมูล

สนับสนุนการกำหนดนโยบายที่คำนึงถึงความหมายเชิงศาสนาและพิธีกรรม เพื่อไม่ให้ประเพณีถูกทำให้เป็นเชิงพาณิชย์จนบิดเบือนอัตลักษณ์ท้องถิ่น นอกจากนี้ควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำผ้าฝ้ายและปราสาทผ้าฝ้าย รวมถึงพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้มีความยั่งยืน ตลอดจนส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ในลักษณะที่เน้นคุณค่าทางวัฒนธรรมมากกว่าการดึงดูดเชิงบันเทิง

2. ระดับเชิงปฏิบัติสำหรับชุมชน

ในระดับชุมชน ควรนำทุนวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้านไปพัฒนารูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ เช่น การสาธิตการประดิษฐ์ปราสาทผ้าฝ้าย และการมีส่วนร่วมในขบวนแห่ โดยกำหนดบทบาทของนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับคุณค่าศิลปะของพิธีกรรม ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนและกลุ่มช่างฝีมือ ให้สามารถเป็นผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาและเป็นมัคคุเทศก์วัฒนธรรมผ่านการอบรมด้านการสื่อสารและการเล่าเรื่อง นอกจากนี้ชุมชนควรจัดเก็บองค์ความรู้ในรูปแบบเอกสารและสื่อดิจิทัลเพื่อป้องกันการสูญหาย ตลอดจนกำหนดแนวทางการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า และใช้สื่อออนไลน์สื่อสารเรื่องราวในมิติคุณค่าทางวัฒนธรรมแทนการนำเสนอเชิงพาณิชย์เพียงอย่างเดียว

3. ระดับเชิงวิชาการและการวิจัยในอนาคต

ในระดับวิชาการ ควรมีการศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมที่ออกแบบตามทุนวัฒนธรรม เพื่อประเมินผลด้านการเรียนรู้และประสบการณ์ รวมทั้งศึกษามูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นจากการนำกิจกรรมไปใช้จริง เพื่อเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์สำหรับการวางแผนในระยะยาว นอกจากนี้ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาการทำผ้าฝ้ายและปราสาทผ้าฝ้ายในบริบทสมัยใหม่ เช่น ความยั่งยืนของช่างฝีมือ ความท้าทายในการสืบทอด และอิทธิพลของการท่องเที่ยว ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบประเพณีที่มีลักษณะคล้ายคลึงในพื้นที่อื่น เพื่อพัฒนาแบบจำลองการจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เหมาะสม พร้อมทั้งวิจัยรูปแบบการสื่อสารวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้มาเยือนผ่านกระบวนการเล่าเรื่องและการมีส่วนร่วมเชิงลึก

เอกสารอ้างอิง

- พระครูโกศลพัชรเวช (สังเวียน โกลโล). (2556). *ศึกษาศิลปะกรรมในการบำเพ็ญกุศลศพของชาวพุทธ ตำบลดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์*. รายงานการวิจัย, คณะพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดหิน สุนทร (วศสกุล). (2560). *ศึกษาหลักธรรมและคติความเชื่อประเพณีซึ่งกรานของชาวมันในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูใบฎีกาอาทิตย์ อุดมโม (ชื่นอารมณ). (2560). *ศึกษาหลักธรรมและคติความเชื่อเรื่องเทาะโง้งกัยำจักของชาวมอญวัดมะขาม จังหวัดปทุมธานี (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิภา พิลาเกิด. (2559). *กระบวนการฟื้นฟู “แห่ปราสาทผึ้ง” บ้านท่ากกแก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ. (2556). *ร่างทรง: บทบาทที่มีต่อสังคมปัจจุบัน กรณีศึกษาที่อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)*. ภาควิชามานุษยวิทยา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224..
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Hall, S. (1999). Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* (pp. 222–237). Lawrence & Wishart.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press.
- Nakagawa, S. (2014). *Traditional craftsmanship and intangible cultural heritage in Southeast Asia*. Routledge.
- Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (2019). *The experience economy* (Updated ed.). Harvard Business Review Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Tambiah, S. J. (1970). *Buddhism and the spirit cults in North-East Thailand*. Cambridge University Press.

UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*.